

Solito

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Javier Zamora

Solito

Vertaald uit het Engels door
Lidwien Biekmann en Koos Mebius

Ambo|Anthos
Amsterdam

De gebeurtenissen en de mensen die in dit boek
worden beschreven zijn echt. Om de identiteit van sommigen
te beschermen heb ik hun naam veranderd
of een bijnaam gebruikt.

ISBN 978 90 263 6388 7

© 2022 Javier Zamora

Translation rights arranged by The Clegg Agency, Inc., USA.

© 2023 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,
Amsterdam en Lidwien Biekmann en Koos Mebius

Oorspronkelijke titel *Solito*

Oorspronkelijke uitgever Hogarth

Omslagontwerp Marry van Baar, gebaseerd

op een ontwerp van Anna Kochman

Omslagillustratie © Daniel Liévano

Foto auteur © Apollo Fields

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Patricia, Carla, Chino
& alle immigranten die ik onderweg naar de vs
heb ontmoet & nooit meer heb teruggezien.
Zonder jullie zou ik hier niet zijn.

Ons lichaam is de tekst waarin onze herinneringen zijn vervat en daarom is herinneren niets minder dan reïncarneren.

KATIE CANNON

(geciteerd in *The Body Keeps the Score*)

Zo hadden zowel jongens als meisjes het over de verloren tijd en vooral over hoe uniek de liefde van een moeder is. Sommigen vertelden zelfs dat ze het gevoel hadden dat er een gat in hun hart was geslagen omdat hun moeder er niet was. Dat gevoel van hunkering hielden ze altijd.

LEISY J. ABREGO

Sacrificing Families

I

La Herradura, El Salvador

16 MAART 1999

Trip. Een jaar geleden begonnen mijn ouders dat woord heel vaak te zeggen: ‘Op een dag ga je een trip maken, naar ons toe. Een soort avontuur. Net als Simba voordat hij thuiskomt.’ In die tijd stuurden ze mij *Aladdin*, *Jurassic Park* en *The Lion King* met een Panasonic VHS-videorecorder als cadeau voor mijn achtste verjaardag.

‘Trip,’ zeggen ze nu terwijl ik met ze praat bij de Bakker, waar Abuelita Neli, opa en ik altijd naartoe gaan om ze op te bellen – wij hebben thuis geen telefoon, maar we hebben wel een kleurentelevisie, een gloednieuwe koelkast en een aquarium.

‘Javiercito!’ Abuelita Neli zwaait naar me. Zo noemt ze me altijd. Ik denk dat ze mijn koosnaam, Chepito, te veel vindt lijken op hoe mijn opa in ons dorp wordt genoemd: Don Chepe.

‘Je ouders zeggen dat je binnenkort naar ze toe gaat,’ zegt Abuelita lachend, waarbij je haar twee bovenste voortanden ziet waar goud omheen zit. De kuiltjes in haar wangen worden nog dieper. Tía Mali, die ook zo’n rond gezicht heeft, is er niet, want ze is aan het werk in de kliniek. Abuelita en zij zeggen dat woord ook steeds vaker. Trip dit, trip dat. Trip trip trip. Ik voel die trip in mijn voetzolen. Ik zie hem in mijn dromen.

Soms droom ik dat ik Superman ben, of Goku, dat ik over velden en rivieren vlieg, over El Salvador, over alle landen, over de mensen, de

steden, helemaal naar Californië, naar mijn ouders. Ik bel bij ze aan. Ze doen hun enorme voordeur open, die hoog en breed is, van heel donkerbruin hout, en dan ren ik naar ze toe. Ze laten me hun woonkamer zien. Hun enorme televisie. Hun achtertuin met een zwembad, een grasveld, fruitbomen, een voetbalveldje, een wit hek. Ik klim in hun marañonbomen, eet hun mango's, speel in hun tuin...

Elke avond na het bidden en voordat ik in slaap val, lig ik in bed aan ze te denken. In wat voor bed slapen ze? Is het groot? Is het zo'n waterbed net als in de film? Hebben ze zachte lakens? Ik stel me voor dat ik me in het midden nestel. Tussen de fijnste witte lakens. Mama links van me, papa rechts, en een klamboe als een kroon over ons alle drie heen.

Altijd als er een bord aan scherven valt, als ik een ooghaartje vind, als ik een vallende ster zie, wens ik dat ik met mijn ouders in dat bed lig in La USA, en sinaasappelijs eet. Ik vertel dat aan niemand – als ik dat wel doe komt mijn wens niet uit.

Ik heb nare dromen también. Nare dromen waarin ik al een baard krijg en mijn ouders nog steeds niet hier zijn. Nare dromen waarin ik nog steeds niet daar ben – en dan ben ik al dertig jaar! Nare dromen waarin ik word achtervolgd door piraten, of in een modderstroom een berg af ren.

'Die nare dromen moet je 's ochtends meteen vertellen, dan blijven ze niet in je hoofd zitten. Maar nooit in de keuken, anders komen ze in je buik terecht. Daar krijg je buikpijn van,' zei mijn moeder een keer, en dat ben ik nooit vergeten.

Trip. Dat woord zeg ik nu ook vaak op school. Tegen mijn beste vriendjes: 'Fijáte vos, op een dag ga ik een trip maken. Een soort verstopperkje maar dan in het echt.'

In de eerste klas was ik de enige die thuis geen vader en moeder had. Mali zegt dat ze weg zijn gegaan omdat er voordat ik werd geboren oorlog is geweest en er daarna geen werk meer was. Nu hebben de meeste vriendjes ook geen vader of moeder thuis. Een paar geluksvogels zijn naar hun ouders in La USA gegaan. De meeste in een reuze-groot vliegtuig.

In de pauze praten mijn vriendjes en ik over wanneer we onze eerste pepperoni pizza zullen eten, net als de Teenage Mutant Ninja Turtles,

of lasagne net als Garfield, of McDonald's, of 'popcorn' met boter terwijl we de nieuwe Star Wars zien in een bioscoop met airco. Ik heb al die dingen nog nooit gehad, behalve pizza van de Pizza Hut, en dat was vorig jaar met Kerstmis.

'Maar ga je ons dan wel missen? Echt?' vragen mijn vriendjes.

'Puesí,' zeg ik dan, maar eigenlijk weet ik het niet.

Ik vraag of ze mij zullen missen. 'Heel erg,' zeggen ze, want niemand die naar La USA is gegaan is ooit nog een keer op bezoek gekomen. Soms komen we hun opa of oma tegen op straat en dan vragen we hoe het met Die-of-Die gaat, en dan zeggen ze 'Je moet de groeten hebben van Die-of-Die' – en verder denken ze niet meer aan ons. 'O, gracias, doña, gracias, don. Doe de groeten terug.' Maar we horen nooit meer iets van ze.

De Bakker is er nog wel. Zijn vrouw en al zijn zes kinderen también. Ze zien er gelukkig uit. Ik wil ook zoals het bij de Bakker is: samen bij elkaar in de kamer. Mijn vriendjes en ik willen allemaal bij onze ouders zijn, waar alles nieuw is en mooi, waar de vuilnis wordt opgehaald door een vrachtwagen, waar het water uit zilveren kranen komt, waar sneeuw witte sneeuw valt, waar de mensen sneeuwballen gooien en echte kerstbomen omhakken voor Kerstmis – ze hebben geen witgespoten takken met katoenbollen zoals wij.

Het komt doordat onze ouders niet hier zijn en wij niet daar zijn dat het in mei en juni altijd zo verdrietig is. De meeste kinderen nemen hun grootouders mee naar school als we Moederdag en Vaderdag vieren. Het is niet dat we niet van onze opa's en oma's houden. We houden echt wel van ze. Ik hou ontzettend veel van Abuelita. Ik hou van het lekkere eten dat ze kookt. Van haar krullerige kroeshaar dat tegen mijn gezicht komt als ze me een knuffel geeft, dat korte haar waarmee ze op een microfoon lijkt en dat naar pupusas ruikt. Ze heeft leuke kuiltjes in haar wangen als ze lacht, en ze heeft een brede, platte neus met in het midden een donkerbruine moedervlek waar ze elk jaar in het ziekenhuis naar moet laten kijken omdat hij niet te groot mag worden. En grappige neppe wenkbrauwen, die tekent ze 's ochtends als ze opstaat heel dun met een potlood.

Ik hou van mijn moeder también. Ik heb mijn vader nog nooit ontmoet – of eigenlijk wel, maar dat weet ik niet meer. Ik was bijna twee

jaar toen hij wegging. Hij klinkt heel aardig aan de telefoon. Hij heeft een diepe, schorre stem, maar die is toch zacht, als een steentje dat je over het water keilt. Ik praat altijd eerst met mijn moeder, daarna met hem. Van mijn moeder weet ik alles nog. Haar barse stem die klinkt als de donderende golven op het strand als ze boos op me is. Haar adem als versgesneden komkommer.

Nu praat ik eerst met haar, daarna geeft ze de telefoon aan mijn vader. Soms word ik dan zo verlegen dat mijn moeder ook aan de telefoon moet blijven. Soms fluistert Tía Mali dingen die ik die week heb gedaan en aan hem kan vertellen.

Ze sturen elke paar maanden foto's en op die foto's ziet mijn vader er vriendelijk en sterk uit. Ik vind zijn dikke snor mooi. Zijn dikke zwarte haar. Zijn grote tanden. De gouden ketting die hij over zijn shirt draagt, zijn gespierde armen. Iedereen in het dorp vertelt me verhalen over hem, maar ik heb hem nog nooit iets gevraagd want als ik zijn stem hoor word ik verlegen.

Nu praat opa met hem, hij probeert iets in de telefoon te fluisteren, want hij wil dat ik niet hoor wat hij zegt. Maar ik hoor het toch. Ik luister goed. Ik heb goeie oren. Echt héle goeie oren. Ik hoor dat hij 'Don Dago' fluistert en dan iets wat ik niet kan verstaan en dan zegt hij ineens 'Met Moederdag'.

Don Dago is de coyote die mijn moeder vier jaar geleden naar La USA heeft gebracht. Hij komt nu vaker bij ons langs. Ik kan wel nagaan waarom. Ik ben de beste van mijn klas, daar krijg ik elk jaar een diploma voor.

Moederdag. Sinds de kleuterschool moeten we van de nonnen met blauw of rood garen zakdoekjes borduren met *Feliz Día de la Madre* of *Feliz Día del Padre*. Echt élk jaar. Gelukkig is de P minder werk dan de M. In de tweede klas schreven mijn vriendjes en ik in plaats daarvan de naam van onze grootouders. Dat was makkelijker.

Maar deze Moederdag zal het anders gaan. Dit is eindelijk het jaar dat ik naar mijn ouders ga! Dit jaar ga ik de naam van mijn moeder op een zakdoekje borduren en dat kan ik dan zelf aan haar geven.

'Hij is er voor de zomer. Dan krijgt hij het in de bergen niet zo koud als jullie,' probeert mijn opa te fluisteren, alsof ik niet weet dat het over mij gaat. Ik verberg mijn blijdschap, mijn lach, maar het is moeilijk om

niet door de woonkamer van de Bakker te gaan rennen. Om niet de tafeltjes omver te gooien. Om niet de straat door naar huis te hollen. Of naar de kliniek waar Tía Mali aan het werk is. Ik weet niet of ik kan doen alsof er niets is gebeurd als zij om zes uur uit haar werk komt. Maar dat doe ik, ik doe alsof er niets is gebeurd, ik loop met Abuelita terug, in haar tempo, hand in hand. Ik hou haar hand stevig vast. Ik knijp erin tot onze beide handen gaan zweten en het zweet zegt: *Het gaat gebeuren. Het gaat eindelijk gebeuren.*

Tía Mali komt onze kamer binnenstuiven, door het laken aan een touw dat wij als deur gebruiken, en ze gilt: ‘Chepito! Chepito! Ik heb net met ze gepraat!’ Ze gooit de zwarte handtas die mijn moeder haar een paar Kerstmissen geleden heeft gestuurd op de houten ladekast naast haar bed.

‘Wie?’

‘Jouw ouders, tontito.’ Ik vind het fijn als ze me zo noemt. Het woord klinkt als de regendruppels die in de zinken emmers druppen die we onder de gaten in het dak hebben gezet zodat de vloer niet nat wordt.

‘Ze hebben de dag gekozen. De maand...’

Ze weet niet dat ik heb gehoord wat opa zei.

‘Spannend toch! Wil je weten hoe ze hebben gekozen?’

Ik glimlach omdat ik dat wil weten, maar ook omdat het haar is gelukt een van haar flamencoschoenen los te maken en ze nu met de andere worstelt.

‘De collega van je moeder bij Toys ‘R’ Us zei dat je vóór augustus daar moet zijn zodat je Engels kunt leren voordat de school begint.’ Mali gaat op haar bed zitten en reikt naar het plastic kommetje op haar ladekast waar nog een halve citroen in zit – de helft die ze die ochtend niet heeft gebruikt en waar nu fruitvliegjes op zitten. Ze knijpt het sap uit en wrijft haar voeten ermee in; daarna droogt ze ze af met een handdoek.

‘Raar dat die gringo’s zo laat pas weer naar school gaan, hè, Chepito?’

Ik kijk omhoog naar het dak en daarna uit het raam naast mijn bed. ‘Waarom begint hun school niet in januari, zoals bij ons?’

‘Jaber,’ zegt ze schouderophalend, en ze trekt haar schone plastic

sandalen aan en loopt naar de keuken om de uitgeknepen halve citroen in de achtertuin te gooien. De lakendeur zoeft achter haar aan als ze de kamer weer binnenstuift en op haar bed ploft.

‘Daarom ben jij straks een halfjaar slimmer dan die gringuito’s.’ Ze ito’t alles. ‘En op de eerste schooldag is iedereen nieuw.’ Ze tikt met haar rechterhand op het matras, het teken dat ik de koude tegelvloer over moet steken. Je ruikt haar pata chuca bijna niet meer; de citroen helpt beter dan alles wat ze nog meer heeft geprobeerd. Talkpoeder werkte niet en door dat rare mengsel van azijn, honing en eierdooiers gingen haar voeten zelfs nog veel erger stinken.

Dit ritueel doen we elke dag als ze tegen de avondschemering uit haar werk komt. Ik ga naast haar liggen en zij vertelt de roddels over de kliniek: de ziektes van de patiënten, de uitslagen van hun onderzoeken, wat er nu weer tussen de dokters is gebeurd, of, als het saai was, dat ze zich zo heeft verveeld.

We doen onze benen omhoog en zetten onze voeten tegen de muur, ons hoofd hangt bijna over de rand van het bed. We kijken door het daklicht van glazen dakpannen tussen de stenen dakpannen. Door het glas zien we de eerste sterren verschijnen, dat betekent dat het bijna etenstijd is.

Mali is nog maar drieëntwintig, maar ze heeft gehoord dat je voeten zo tegen de muur omhoog zetten helpt tegen ‘cel-lu-li-tis’. Ik vind dat een leuk woord, *cel-lu-li-tis*. Alle vrouwen in Abuelita’s pupusa-kraampje zijn er bang voor als de pest. Abuelita verkoopt al pupusas bij de ingang van de kliniek sinds mijn moeder klein was. Mijn moeder hielp haar daar altijd. Mali ook, tot ze naar school ging en daarna secretaresse werd in de kliniek. Dus nu helpt Tía Lupe haar, dat is de jongste van mijn drie tantes.

Als ze klaar is met de roddels en we onze voeten nog omhoog hebben, vertelt Tía Mali over haar aanbidders. ‘Fijáte que, de Tandarts kwam vandaag bij me langs...’

Mijn gedachten dwalen af naar vanochtend, toen ze weer te laat kwam. Terwijl we maar een paar meter van de kliniek wonen! Meestal vergeet ze ’s ochtends lippenstift op te doen en dan moet ik haar eraan helpen herinneren. Dan kijkt ze op haar gouden Casio-horloge met dat dunne zwarte bandje en gilt ze ‘Puya!’, dat betekent dat ze te laat is. Ze

rent de deur uit, trekt bijna het laken van het touw waaraan het is opgehangen en weg is ze, ze klikklakt door de straat, rammelt met haar sleutels, rent langs de patiënten die al in de rij staan om vroeg aan de beurt te zijn. Maar ze vergeet nooit om me een kus op mijn voorhoofd te geven – die laat ik een paar minuten zitten en dan veeg ik hem weg.

Als Mali vergeet te ontbijten stuurt Abuelita haar een pupusa in folie, of een pan dulce in een papieren zak, en die moet ik naar Tía Mali's bureau brengen bij de voordeur van de kliniek aan de overkant van de weg. Als ik niet op school ben, verkoop ik de beste horchata, ensalada, marañón en chan. Ik ben een goede verkoper: dat heb ik geleerd toen ik bij mijn moeder op schoot zat en zij de klanten een plastic zakje gaf met het drinken dat ze hadden besteld.

Soms zegt iemand van de andere kant van het dorp, bij de pier, waar mijn vader vandaan komt: 'Doe Javierón de groeten van mij.' Mijn vader heeft een paar bijnamen en ik weet niet precies wat die betekenen. Lelota is de moeilijkste te begrijpen, want dat is geen echt woord. Er zijn ook duidelijkere, zoals Alacrán, maar ik weet nog steeds niet hoe hij daaraan komt en ik heb het natuurlijk ook nooit gevraagd.

'De groeten van Die-en-Die,' zeg ik door de telefoon tegen mijn vader.

'Doe de groeten terug,' zegt hij, en hij vraagt hoeveel negens en tienens ik op school heb gehaald en voor welke vakken. Als we het over school hebben gehad, praten we over mijn gezondheid en dan kan ik eindelijk vertellen wat ik vond van wat ze de vorige keer hebben gestuurd en wat voor nieuw speelgoed of wat voor kleren ik wil als ze mij weer een pakje sturen.

Aan het einde van het gesprek, dan pas, als we afscheid nemen, vraag ik aan mijn vader wanneer ik hem eindelijk zal zien. Dat vraag ik ook altijd aan mijn moeder. Andere kinderen zijn al bij hun ouders, of ze gaan al bijna weg. Het lijkt wel alsof er elke maand weer iemand verdwijnt.

De ene dag zijn we nog aan het voetballen in de pauze, of doen we tikkertje na school, en dan ineens, poef, komen ze niet meer terug. Ze gaan meestal met het vliegtuig. Hoe dan? Dat weet ik niet. Anderen gaan over land met een auto die ze komt halen. Ze gaan met een familielid of samen met hun vader of moeder die nog hier was. Op school

horen we dat alleen achteraf. Ze zijn er, en dan zijn ze er niet meer. Niemand verklapt per ongeluk dat ze weg zullen gaan.

‘Binnenkort,’ zeggen mijn ouders. Het is altijd ‘binnenkort’. Maar binnenkort komt nooit en ik ben hier nog steeds en ik verkoop nog steeds pupusas aan dezelfde mensen aan wie mijn moeder ze ook verkocht.

‘Je moet geduld hebben, Chepito,’ zegt Tía Mali elke dag in de schemering als ik erover klaag. Maar deze keer, vandaag, is het anders. Als ze me heeft verteld over een van haar aanbidders, draait ze zich naar me toe, kijkt me aan en zegt: ‘Je zult er heel binnenkort zijn, tontito, ik vind het zo fijn voor je.’ Ik geloof haar.

We staren naar het plafond. Misschien merkt Tía Mali dat ik het spannend vind, want ze vertelt me over mijn moeders trip naar Californië. Dat is de enige trip naar het noorden waar Mali iets over weet. Hoe mijn vader daar is gekomen weet niemand. ‘Snel. Vlug,’ zegt Mali, ze praat minder snel dan anders en ze snijdt onder het praten met haar hand door de lucht om duidelijk te maken hoe snel het ging.

‘Ze is overgestoken naar San Ysidro, over een murito geklommen, over een hill-ita gelopen, toen kwam ze een car-ito tegen, daarmee is ze over een lange weg gereden, de langste die ze ooit had gezien, langs Los Ángeles, langs San Francisco, naar San Rafael, en daar wachtte jouw vader op haar.’ Terwijl Mali dit allemaal vertelt, beeldt ze de werkwoorden met haar handen uit. Twee vingers omlaag die naar voren en achteren bewegen betekent dat mijn moeder rent. Een golfbeweging met haar hand en mama springt. Een stuur in de lucht en mama rijdt in een ‘car-ito’.

Ik heb dit verhaal al duizend keer gehoord, maar nooit met alle details. Ik weet het belangrijkste: ze ging weg en na twee weken was ze er. Ze rende, ze sprong, ze verstopte zich, ze reed mee. Met wie? Ik wil de bergen waar ze overheen rende zién, en de bomen die daar groeien. Dat hek. Is dat van baksteen? Van prikkeldraad? Is het hoog? Die wegen, zijn dat zandwegen of asfaltwegen? Breed of smal? Ik wil details horen, maar volgens mij weet Mali niet meer dan wat ze mij heeft verteld, en als zij praat zeg ik niks. Dat vind ik niet leuk van mezelf. Ik ben veel te verlegen. Op school lachen de coole kinderen mij uit en dan zeg ik ook niks. Ik verstop me.

Ik weet dat mijn ouders wilden dat ik wachtte tot ik ouder was. Ik hoop dat ze niet denken dat ik nog te klein ben. Dat ben ik ook niet. Ik ben negen, maar ik kan al over het hek springen tussen ons huis en het huis van de burens, heel snel. En dat is van prikkeldraad. Als onze hond, La Bonita, achter een van de leguanen aan zit die in onze grote avocadoboom wonen en ze naar het land van Niña Yita jaagt, duik ik eronderdoor, net als zij, of ik klim in de houten paal waar het prikkeldraad omheen gedraaid zit, en dan spring ik erover. Ik heb me nog nooit zeer gedaan. Nog geen schrammetje.

‘Maar daar wordt het koud,’ zegt Mali. ‘Jouw mama zegt dat ze ziek is geworden in de hill-ita’s en dat ze een paar dagen ziek is geweest.’

‘Maar dat is nu weer over,’ zeg ik.

Mali speelt met haar golvende haar en kijkt naar het daklicht. Ze trekt haar zwarte rupsachtige wenkbrauwen op, dat doet ze altijd als ze nadenkt. Ze doet er lang over, dus ik vraag: ‘Zullen we de nieuwe foto’s kijken die mama heeft gestuurd?’

‘Ja,’ zegt ze zacht, en ze pakt het album dat al op het bed ligt, onder haar zwetende been. Haar vel plakt aan de groene plastic kaft, die laat een afdruk op haar been achter. Ik word niet boos want ze zit niet met haar stinkvoeten op de foto’s.

Mijn moeder heeft me dit album in februari gestuurd, voor mijn negende verjaardag. Op mijn favoriete foto is ze verkleed als een Toys ‘R’ Us-mascotte. Niet als de grote giraf, Geoffrey – dat kostuum is haar te groot. Ze is klein, een beetje langer dan Abuelita, maar kleiner dan Mali, en die is een meter zestig.

Op de foto zit mijn moeder in een kleinere giraf, *Baby Gee* staat op het slabbetje, je kunt haar gezicht zien achter een stuk zwart gaas. Ik moet altijd lachen als ik die foto zie. Zo leuk: mijn moeder als baby-giraf.

Op mijn tweede lievelingsfoto kijkt mijn moeder in de camera, ze heeft een te groot poloshirt aan (van mijn vader misschien) en op de achtergrond zie je de Golden Gate. De Golden Gate is een supergrote brug. *De grootste brug die ooit is gebouwd*, heeft ze achter op de foto geschreven. Dat heb ik op school aan mijn vriendjes verteld.

Mijn moeder heeft prachtig zwart, steil haar. Ze spoot altijd haarlak op de pony om die op z’n plaats te houden en dat doet ze daar nog

steeds. Zo mooi als haar haar opwaait, zoals op die foto, en haar pony strak blijft zitten. Ze lacht. Als ze lacht zie je nooit haar tanden, maar ze houdt haar gezicht altijd een beetje naar rechts, alsof ze iets naar voren buigt om naar een geheim te luisteren.

‘Zie je wel, het is daar prachtig,’ zeg ik tegen Mali, en ik wijs op de bergen achter de Golden Gate. Haar ronde gezicht protesteert niet.

‘Straks loop ik ook over die brug,’ zeg ik wat harder, alsof ik net een goal heb gescoord. Ik wijs op de rode, dikke torens van de brug. ‘Dan stuur ik jou een foto vanaf daar, net zoals deze.’

‘Ja, graag, Chepito, je mag me niet vergeten, oké?’

Dat zou ik niet eens kunnen.

17-3-99

Mijn vader en moeder hebben besloten om Don Dago te nemen, die twee of drie keer per jaar in ons vissersdorp komt. Ons dorp lijkt niet op San Salvador, zelfs niet op Zacatecoluca. Er gaat één weg in en één weg uit: een asfaltweg vol kuilen die uitkomt bij de pier, waar de vissers uren voor zonsopkomst vertrekken en rond het middaguur terugkomen om hun vangst te verkopen. In de winter, als het nooit ophoudt met regenen, overstroomt de asfaltweg en de enige andere weg (de kleinere zandweg waar wij aan wonen). Het hele dorp overstroomt een paar centimeter, en Mali en ik laten dan op straat papieren bootjes varen vanaf Abuelita's overstroomde pupusa-kraampje. We vouwen die bootjes van oude huiswerkopdrachten of oude kranten en ik schrijf de datum erop met een zwarte viltstift. Soms geef ik ze gekke namen, zoals Mumra of Bulma. Soms noem ik ze naar een van mijn ouders.

Niemand weet wanneer Don Dago naar ons dorp komt, maar als hij er is, wordt dat altijd meteen bekend en weet iedereen waar je hem kunt vinden: voor de cantina van Doña Argentina, daar drinkt hij een ijsskoude Suprema en zit hij Marlboro's te roken met een glazen asbak voor zich. De mensen staan voor hem in de rij om te vragen of hij ze naar Wa-ching-tón brengt, naar Jius-tón, naar San Francisco, voor dezelfde prijs. Of hij kinderen brengt, of hij vrouwen brengt of mannen die ouder zijn dan hij, of hij het leven van ons allemaal kan veranderen. Don Dago heeft het leven van mijn moeder veranderd. Mali zegt dat ze is weggegaan omdat hier geen werk is. Mijn vader is weggegaan door

‘de politiek’. ‘La USA is veiliger, rijker, en er is veel meer werk,’ zeggen Mali en Abuelita.

Don Dago zit op een witte plastic stoel naast de witte plastic tafel voor de cantina. Dezelfde cantina waar ik naartoe rende als opa thuis zat te drinken. Dan kocht ik altijd hetzelfde voor hem, een fles El Muñeco, en dan rende ik weer de straat door naar huis zodat hij die kon opdrinken. Als hij de eerste fles leeg had, rende ik weer terug naar de cantina om een nieuwe voor hem te kopen. Zo ging dat door totdat opa in slaap viel in de hangmat. Ik mocht het wisselgeld altijd houden, dat stopte ik in mijn Super Mario-spaarvarken; vorig jaar heb ik het stukgeslagen toen mijn ouders zeiden dat ze niet genoeg geld hadden om mij te laten overkomen. Abuelita moest huilen toen ik tegen haar zei waarom ik mijn spaarvarken had stukgeslagen. Ik moest huilen omdat zij moest huilen en ook omdat ze zei dat het niet genoeg was.

Opa is gestopt met drinken toen mijn moeder weg was, en Don Dago nam al mensen uit ons dorp mee voordat hij mijn moeder meenam, maar als ik nu langs Don Dago kom in zijn witte plastic stoel neemt hij een trekje van zijn sigaret en zwaait naar mij. Er staat altijd een kleine witte ventilator naast hem die Doña Argentina daar voor hem neerzet, met een feloranje verlengsnoer dat naar het eerste stopcontact in de cantina kronkelt. Die ventilator staat daar als een brave hond die is getraind om Don Dago’s zweet weg te likken; de bovenste knoopjes van zijn netjes gestreken polo staan open zodat je een stukje van zijn grijze borsthaar kunt zien. Ik wil ook zulk borsthaar: het krult bijna, het is bijna zo wit als zout, net als de baard van de Kerstman in de Coca-Cola-reclame.

Om zijn linkerpols heeft hij een gouden horloge. Op zijn borsthaar hangen drie gouden kettingen, een dunne, een dikkere en een nog dikkere. Zwarte leren schoenen en een bijpassende zwarte leren riem. Aan die kleren zien de mensen dat hij niet uit La Herradura komt, zelfs niet uit El Salvador. Hij lijkt meer op de rancheros uit de Mexicaanse novelas, alleen heeft hij geen sombrero; hij verbergt zijn kale kruin onder een honkbalpet en aan de zijkant komt daar zwartgeverfd haar onderuit.

Het verrassendste van zijn outfit, iets wat je nooit in de novelas ziet, is Don Dago’s kleine, zwartleren heuptasje. Daarin bewaart hij zijn

Marlboro's, zijn BIC-aansteker, zijn zonnebril, en een pakje Chiclets – alles behalve het kleine bruine notitieboekje, dat zit in zijn kontzak. Zijn notitieboekje gebruikt hij om de spanning op te voeren wanneer mensen hem bijvoorbeeld vragen 'Don Dago, disculpe, hoeveel naar Californië?'

'Welke stad? Tariefwisselt,' reageert hij dan, en hij neemt een slokje van zijn Suprema.

'Los Angeles,' heb ik ze weleens horen zeggen, verlegen, alsof ze bang voor hem zijn.

'Man of vrouw? Leeftijd?'

Met dat beetje informatie heeft Don Dago een excuus om wat naar voren te schuiven in zijn stoel, met zijn linkerbil omhoog te gaan en zijn notitieboekje te pakken. Hij klapt het in één beweging open, als een stiletto, en kijkt aan de binnenkant van de kaft waar hij getallen heeft opgeschreven die alleen hij begrijpt. Soms zijn ze doorgestreept. Hij heeft één regel die iedereen in het dorp kent: *niet afdingen*.

'Het is niet mijn tarief. Kan er niks aan doen,' zegt hij, en hij laat zijn handpalmen aan de wolken zien, met zijn sigaret nog in zijn ene hand, nadat hij op die bedragen heeft gewezen.

'Kan er niks aan doen,' herhaalt hij als ze de verschillende redenen opsommen waarom hun kind, hun broer, zichzelf, het land uit moeten. Mijn opa zegt dat vooral arme mensen Don Dago nodig hebben, vaak armere mensen dan wij, maar dat zij hem niet kunnen betalen. Ik heb Abuelita horen zeggen dat er nu meer geweld is en dat meer mensen daarom een coyote nodig hebben. Vorig jaar oktober is Papel-con-Caca bij zonsopkomst vlak voor ons huis neergeschoten. 'Omdat hij tatoeages had,' zei opa. Hij was een 'slecht mens', een 'marero', zeggen de mensen nu, maar ik mocht altijd bij hem achter op de fiets als het kon. Toen werd Pedro neergeschoten op de markt, in november. En afgelopen Kerstmis heeft Don Guayo iemand neergeschoten voor zijn apotheek en daarna is hij naar La USA gevlucht. Don Dago interesseert zich niet voor de redenen; hij blijft alleen maar zeggen dat hij niks aan de prijs kan doen, altijd met een glimlach, dan laat hij de klanten zijn perfect rechte tanden zien, die zijn groot en een beetje vergeeld.

Don Dago loog waarschijnlijk niet toen hij tegen opa zei: 'Ik ben maar één parel aan een lange parelketting, Don Chepe.' Dat was toen